

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

GÜNEY - DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

10 - 11

1981 - 1982

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
1983

KURUM HAN'IN YASA KOYUCULUĞU *

(tarihsel-hukuksal bir not)

Prof. Stefan Savov BOBÇEV (1853-1940), Bulgar hukuk tarihi üzerinde çalışmış bir bilim adamıdır. Hukukçu ve gazeteciydi. Bulgar Bilimler Akademisi üyesi (1884), Zagreb'deki Yugoslav Bilimler Akademisi (1909) ile Çek Bilimler ve Sanatlar Akademisi (1910) muhabir üyesiydi. 1902'den ölümüne dek Sofya Üniversitesinde öğretim üyesi yaptı. Bulgaristan'daki Slav Derneğinin başkanıydı (1903-40). Sofya'daki Serbest Üniversitenin kurucusu ve müdürüydü (1920-37). Birçok dergi arasında *Yuridiceski pregled* dergisini de çıkardı (1902-). Dergi ve gazetelerde pek çok makalesi yayınlandığı gibi, basılmış kitapları da vardır.

Yazan :

Prof. S. S. BOBÇEV

Bulgarcadan çeviren :

M. Türker ACAROĞLU

Kurum Han'ın yasa koyuculuğuna ilişkin en eski bilgilere, Bizanslı sözlük yazarı Svid ya da Suid'in ünlü «Sözlük»ünde (Leksikon) rastlarız (Bak: Th. Gaisford'un Oxford yayını, 1834, ya da God. Bernhard'ın yayınına bakıla, 1852-53).

Svid X. yy. ortalarında yaşamış, Sözlüğü de, yeni araştırmalara göre, aynı yüzyılın ikinci yarısında gün yüzü görmüştür. Svid'in ansiklopedik

* Yazarın çıkardığı «Yuridiceski pregled» dergisinden (XIV/6, 1906, ss. 375-378) aynen ve tam olarak çevrilmiştir.

8 Mayıs 1906 tarihinde yazar, Tarih Derneği üyelerinin toplantısında, «Kurum'un yasa koyuculuğu» üzerine geniş bir konferans vermişti. Daha sonra bu inceleme Derneğin yayın organı olan «İzvestiya na İstoričesko Drujestvo» dergisinde tam olarak yayınlanmıştı. Burada çok kısa olarak, yalnızca bildirilen bilgilerin, savunulan durumların kimi noktaları verilmiştir.

sözlüğü üzerinde, Kurum Han'ın saltanatından (802-815) aşağı-yukarı 150 yıl sonra çalıştığı söylenebilir. İncelemelere göre, kimi ayrıntılarda, özellikle süredizinsel (kronolojik) olanlarda doğru olmayan bilgiler veriyorsa, Svid, tarihsel bilgilerini, kendisinden önce gelen, başka Bizans kronikacılarından almıştır. Kendisi de birçok konuyu araştırıp yazmıştır. Büyük çalışmaları arasında, tarihsel-yazınsal materyal, en işlenmiş yeri alır.

Ne yazık ki şimdiye dek Kurum Han'ın yasa koyuculuğuna ilişkin daha eski, daha doğru bir kaynak bulunamamıştır. Öyle ki başka olanak bulunmadığından, böyle durumlarda olduğu gibi, Svid'in haberinin doğruluğu kadar, Kurum'a isnat edilen yasa hükümlerinin varlığı ya da hiç olmazsa gerçeğe uygunluğu da araştırılıp dolaylı kanıtlar ve tanıtılar gösterilmelidir. Svid'de Kurum Han'ın yasa hükümleri beş maddede gösterilmiştir, şöyle ki :

1. Bir kimse bir kimseyi suçlarsa (iftira ederse), ilkönce sözü dinlenmemeli, bağlı olarak sorguya çekilmelidir. İftiracı ve yalancı olduğu meydana çıkarsa, öldürülmelidir.
2. Hiç kimseye hırsız besleme izni verilemez. Bir kimse buna cüret ederse, (malı-mülkü) müsadere edilir.
3. Hırsızın da kaval kemikleri (bacakları) kırılır.
4. Bütün bağlar ise, köklenmelidir, buyurdum.
5. Ve her dilenciye, yeniden dilenmemesi için, az değil, gereksindiği kadar verilmelidir. Her kim bunu yerine getirmezse, (malı-mülkü) müsadere edilir**.

Yabancı araştırmalarda, Kurum Han'ın yasa koyuculuğu hiç işlenmemiştir. Rus bilgini A. Gilferding, Svid'in haberini biraz yanlış olarak çevirip tarihsel temelini kuşkusuz bulur (Gilferding, Pisma ob istorii serbov i bolgar, I. Moşkova, 1855, s. 39). Yugoslav, özellikle Hırvat bilim adamlarından Dr. V. Bogišić (Pisani zakoni na slav. jugu. Zagreb, 1872) Svid'in Yunanca metnini ilkin yayınlar, bu yasaların «bu güçlü hükümdar»ın (Kurum'un) yasa koyuculuk etkinliğine ilişkin, hiç olmazsa, genel bir düşünce verdiğini savunur.

Bulgar tarih yayınlarında, Kurum Han'ın yasa hükümlerinden, kaynağını bize göstermeden, ilkin söz eden Rakovski'dir (Nekolko reči o Ase-nü Pırvomu. Belgrad, 1860). Onun andığına göre, yabancı tarihçiler Kurum Han'ın hakgüderliğini teslim etmekte; kendisi de, daha doğal olarak, yurtsever bir coşkunlukla «Büyük Kurum, bin yıl önce (dilenciler için) insancıl bir sert yasa düzenlemiştir, kimi Bulgarlar bunu bugüne dek korumuştur» diye yazmaktadır. Rakovski'den sonra, Kurum Han'ın yasala-

** Aşında Yunanca metin de verilmiştir (Çeviren).

rı, Kurtuluş dönemine değin, Bulgar tarihi kitaplarında epey değiştirilmiş, biraz da yeni bir biçim verilmiş olarak görülür (Voynikov, Şişkov, Duşanov, Mançev, sonuncusu metne en bağlı olandır). Kurtuluştan sonra kimi kitaplar susar, kimileriye, daha eskileri, gösterirse de hiç denetlenmemiş yabancı ve kendi yazımlarını verirler.

Rodcpsi (Eski Bulgar yasa koyuculuğu üzerine, sPS. IV. Kitap XVIII, ss. 262-292), İşirkov daha üniversite öğrenciliği sırasında hazırladığı en eski çalışmalarından birinde (Kurum, Bilgarski Pregled dergisinde, II. 7), G. Balasçev (Eski Bulgar Hanlığının maddesel kültürü üzerine notlar. 1902), Svid'deki metnin doğruluğundan kuşku duymamakta, ama sorunu yüzeysel olarak geçmektedir. G.N. Blagoev (Kurum'un yasaları, Yüridiçesko Delo dergisinde, IV, 7-8), tam metni yayınlamış, ama Prof. V. Zlatarski, taşbaskısı derslerinde Kurum yasalarının metne en bağlı çevirisini veren ilk bilim adamıdır.

Kurum Han'ın yasaları metni ayrıntılı bir incelemeden geçirilirse, Svid'de sunulan biçimiyle, aşağıdaki hükümlere varılabilir :

1. Kurum'un hanlığı zamanında, Bulgar halkı ve devletinin gereksinimleri, o dönemdeki halk yığınlarını karakterize eden hak-hukuk anlayışı, bütün bunlar, Kurum yasaları denilenlerde rastlandığı gibi, bir takım düzenlemeleri doğurmuş ya da doğumuna neden olmuştur.

2. Yalancı ihbar (hiçten iftira), yataklık etme, hırsızlık ile ilgili Kurum yasalarını, daha sonraki anıtlar da tümüyle pekiştirir : Responsa Nicolai Papae ad consulta bulgarorum, Zakon Soudny Lüdim. Aynı zamanda, orta çağdaki Slav olan ve olmayan yasa koyuculuklarının kıyaslı incelemeleri de bunu doğrular.

3. Bağların köklenmesi buyrultusu, ister gerçek anlamda alınsın, ister sarhoşluğun sert biçimde kovuşturulması anlamına gelsin, (bu kovuşturmanın yankısı ta İstanbul'a dek varmıştı), son ifadesini Svid'in formülünde bulmuştur. Bu hüküm de bir devlet gereksinmesi ve halkın ahlak anlayışı üzerine yatar.

4. Dilencilğe ilişkin hüküm, demokratik Slav görüşleri ve geleneklerine tümüyle uygundur. Kimi Slav ülkelerinde uygulanmış ve uygulanmaktadır. Bunun geçmişten kalan izlerine Bulgaristan'da da bugüne dek rastlanmaktadır.

5. Slav hukuk tarihçilerinden R. Hube (Droi romain et gréco-byzantin chez les peuples slaves, s. 20), Zigel (Lectures on slavie law, s. 18), Zakon Soudny Lüdim'in Kral Simeon'a ait olduğunu, şu düşünceleri ileri sürerek destekliyorlarsa: 1) bu gibi yasalara gerek vardı; 2) Simeon, çağına göre tanınmış bir bilgin ve yüksek kültürlü bir adamdı; bunların

tıpkısı Kurum Han için de daha fazlasıyla söylenmelidir. Svid'in tarihsel tanıklığı da bunu doğrular.

6. Kurum yasalarının cezaları, o zamanlar bu gibi suçlara verilen cezalardan ne daha çok sert, ne de daha anlamsızdır. Bunlar, geleneksel Bulgar yasasındaki (kodeks) cezalara da, yeni hükümlerini o döneme götürecektir olursak, aykırı düşmemektedir.

7. Aksi gösterilinceye dek, Bizanslı sözlük yazarı Svid'in haberini, doğru kabul etmek gerekir.

Bu haberin doğruluğuna inanmayanlar, bilimsel-eleştirel bilgilerle ortaya çıkmalıdır. Bu bilgiler, yalnız Svid'in haberini ayrıntılarıyla değil, aynı zamanda onu sağlamlaştıran bütün eski hukuk anıtlarımızın da yalan olduğunu göstermelidir.

SONUÇ : Svid'in verdiği bu hükümleriyle Kurum Han'ın yasa koyuculuğunun gerçek bir tarihsel temeli vardır. Halkın gereksinmelerine ve hukuk anlayışına yanıt vermektedir. Konferansımızın amacı ise, Kurum Han'ın yasa koyuculuğu gibi, bizim bunca önemli bir tarihsel-hukuksal anıtımıza hak ettiği bilimsel ilgiyi çekmektir.

Sofya, 18 Mayıs 1906.